Küləklərə qoşulub gedən rəssam

Onun ömrü küləklərlə həsbi-halda keçib. Abşeronun, Xəzər sahilinin xəzrisi, gilavarı yol yoldaşı, rəsmlərinin "baş qəhrəmanı", elə taleyinin də son uğurlayıcısı olub. Rəssam Tofiq Cavadovun tablolarında dəli rüzgarlar dil açıb danışıb, gah həzin nəğməsi, gah qorxunc vıyıltısı ilə "Mən də varam" deyib...

Tofiq Mirhaşım oğlu Cavadov (Mircavadov) 7 fevral 1925-ci ildə küləklər şəhəri Bakıda anadan olub. Sovet Ordusunda hərbi xidmət keçdikdən sonra, 1948–1952-ci illərdə Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbinin rəngkarlıq fakültəsində oxuyub. Burada Əyyub Məmmədov, Əbdül Xalıq, Əyyub Hüseynov və Baba Əliyev kimi tanınmış rəssamlardan dərs alıb. Cavadovun sənət yolu 1950-ci illərin 2-ci yarısından neorealizm mərhələsi ilə başlayıb. Onun bu dövrə aid əsərləri əsasən neft və ağır sənayeyə həsr olunmuşdu. "Neftçilər", "Sənaye mənzərəsi", "Operator qız", "Neftçi", "Poladəridən sexdə" və "Poladəridənin portreti" tabloları həmin illərin məhsuludur.

Rəssamın təxminən 30 yaşından sonrakı yaradıcılığını bir növ Buzovna dövrü adlandırmaq olar. Bu mərhələdə o, "Buzovnada küçə", "Kənd mənzərəsi", "Buzovna aşırımı" və digər gözəl mənzərələrini yaradıb, "Avtoportret" əsərini çəkib. Bir ara "Göyərçin" uşaq jurnalının bədii tərtibatı ilə məşğul olub.

Yazıçı-publisist Sara Oğuz Nəzirova yazırdı ki, Tofiq Cavadov keçən əsrin 50-ci illərinin sonunda Azərbaycan incəsənətinə qəfil əsən külək kimi daxil olmuşdu. "Onun şaqraq rənglərinin ekspressiyası, durğunluğu, kəsafəti qovan külək təzəliyi, təravəti ilə təsviri sənətimizə həkk olunmuşdu. Nikbin akkordlarla çağlayan, bəzən qələbə marşı, bəzən də bütöv bir simfoniya tək səslənən rəngkarlıq dünyası ilə mədəniyyətimizin, təbiətimizin, həyatımızın ümdə qatlarına sirayət etməyə çalışmışdı. Duyğusuna, mövzu seçiminə görə Tofiq Cavadov Azərbaycanın ən realist rəssamıdır desək yanılmarıq. Sözün əsl mənasında sevimli Abşeronunun qaynar təbiətinin, Qara şəhər, Ağ şəhər – Bakı mənzərəsinin, Sumqayıt sənaye səltənətinin sərt, dəmir-polad qüdrətinin məğzini verməkdə heç kəslə müqayisəolunmaz, əvəzsiz sənətkardı. XX əsrin Azərbaycan paytaxtının ən dəqiq, yaşarı obrazını tutmaq məhz Tofiq Cavadovun yaradıcılığına nəsib olub desək, mübaliğə etmiş olmarıq. Özü də necə?! Ən müasir, təkrarolunmaz, rəssamın mücərrəd, fiqurativ obrazlarla ifadə etdiyi reallıq".

Ondan 2 yaş böyük olan qardaşı Mircavad, 2 yaş kiçik olan xalası oğlu Rasim Babayev tanınmış rəssamlar olublar. Həyat yoldaşı Validə Sarıcalinskaya ilə rəssamlıq məktəbində bir yerdə oxuyub. Heykəltəraş Fazil Nəcəfov da onların nəslindən idi.

Mircavad Tofiqin neorealist üslubda çəkdiyi sənaye yönümlü rəsmlərini bəyənmirmiş. Yəni aralarında sənət qütbləşməsi varmış. Amma bir gün Mircavad qardaşının emalatxanasına baxarkən molbertdə yarımçıq qalmış tablonun təsirindən şaşırmışdı: Əncir ağacının budaqlarından yapışmış, çovğunda çabalayan qadınların paltarlarını xəzrinin vıyıltısı göyə sovururdu. Qadınların əlləri budaqlarda güclə davam gətirirdi. Sanki onları axirət küləyi ağuşuna almışdı. Mircavad evə dönərək anasına deyib ki, gör, oğlun nə yaradıb! O tablo yox, rekviyemdir!

Təəssüf ki, sonralar sənətşünasların "Külək" adlandırdıqları həmin yarımçıq monumental əsər Tofiqin kətan üzərində küləklə son dialoqu olub. Sənətə təzəlik gətirən, yaradıcı ruhu oyadan, əsərlərinin baş qəhrəmanı olan külək rəssamın tale qəzavatına dönüb, acı dolu qasırğa törədib: Tofiq Cavadov 1963-cü ilin avqust ayında, 38 yaşında Moskva–Serpuxovo elektrik qatarında bir vaqondan digərinə keçərkən küləyin təsirindən büdrəyərək ara sahəyə yıxılıb və həyatını itirib.

Qəribədir ki, "Avtoportret" əsərində rəssam öz fərdi obrazını da küləyin təcavüzü ilə bir kompozisiyaya daxil edibmiş. Hazırda Nyu-Yorkun Metropoliten muzeyində saxlanılan, özünü motosikletin sükanından yapışmış halda çəkdiyi portreti ora gedən hər kəsin diqqətini cəlb edir. Rasim Babayevin gəzinti zamanı çəkdiyi bir fotoda da Tofiq küləklə əlbəyaxa halda təsvirlənib. Elektrik dirəyi, təzə əkilmiş tinglərin düzüldüyü təpənin fonunda dayanmış Tofiqin qoyun-qoltuğunu külək doldurub. O, qiyamət qoparan küləyin qabağında güclə durur. Yenə də külək...

Ölümündən 2 ay sonra açılmış ilk və yeganə fərdi sərgisinin ekspozisiyası – 50 əsəri gələcəyin necə böyük bir rəssamının əldən və eldən getdiyini bəlirlətdi. Təsəllimiz budur ki, rənglərinin ekspressiv dinamikası, tablolarının parlaq təsiri sayəsində Tofiq Cavadov təkcə keçən əsrin deyil, bu günün də rəssamı kimi ürəklərdə yaşayır.

Əli NƏCƏFXANLI
XQ

Xalq qəzeti .- 2025.- 30 avqust (№183).- S.10.